

ARA RAPOR
28 Eylül – 21 Ekim 2015

23 Ekim 2015

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

- 24 Ağustos tarihinde Cumhurbaşkanı, Erken Milletvekili Seçimlerinin 1 Kasım tarihinde yapılması yönünde çağrıda bulunmuştur. Seçim, siyasi partilerin kapalı listeleri ile seçilen 550 milletvekili ve bağımsız adaylar ile 85 çok üyeli seçim bölgesinde nispi temsil sistemine uygun olarak yapılacaktır. Mecliste sandalye hakkı kazanabilmek için partilerin geçerli oyların yüzde 10'luk kısmını alarak seçim barajını aşmaları gerekmektedir. Toplamda 8.426 adaya sahip olan 16 parti ve 21 bağımsız aday seçimler için kayıt olmuştur.
- Ankara'da 100'den fazla kişinin ölümüne ve 500'den fazla kişinin yaralanmasına sebep olan 10 Ekim tarihli bombalı saldırının ardından, Meclis'te bulunan dört parti seçim kampanyası faaliyetlerini geçici olarak askıya almıştır. Seçim kampanyasının genel tonu cepheleşmeye sürükleyici niteliktedir ve seçim kampanyasının ana başlıkları sosyo-ekonomik durum, çözüm sürecinin sona ermesi ve terörle mücadeledir. Temmuz ayının sonundan beri Güneydoğu'da şiddetin artmasıyla birlikte, çeşitli partilerin binaları ve üyeleri ülke çapında hedef alınmıştır. Güneydoğu'da artan şiddet, adayların özgürce seçim kampanyası yürütebilme gücünü etkilemiştir.
- Seçimler, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), İl Seçim Kurulları, İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları'nı içeren dört katmanlı bir yapı tarafından yönetilmektedir. Kısaltılmış seçim takvimine rağmen, YSK şimdiye kadar bütün süre bitimlerine uymayı başarmıştır. Şiddet olaylarından etkilenen illerde oy verme işleminin yapılabilirliğine ilişkin tartışmaların ardından, 3 Ekim tarihinde YSK bu bölgelerde oy verme işleminin gerçekleşmesi yönünde karar almıştır.
- Toplam kayıtlı seçmen sayısı yurt içinde yaklaşık 54 milyon ve yurt dışında 2,9 milyondur. Kamuya açık bir askıda kalma süresini takiben, seçmen listeleri 20 Eylül tarihinde YSK tarafından kesinleştirilmiştir. Yurt dışında oy kullanımı, 54 ülkede 8-25 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı seçmenler, 1 Kasım tarihine kadar 30 gümrük noktasında da oylarını kullanabileceklerdir.
- Seçim döneminde, gazeteciler, sosyal medya kullanıcıları ve medya kuruluşları hakkında, hakaret etmek ve teröre destek vermek sebebiyle çok sayıda cezai soruşturma başlatılmıştır. Ekim ayının başında, hükümeti eleştiren çeşitli televizyon kanallarının yayınları dijital servis sağlayıcılarından kaldırılmıştır. Siyasi partilere seçim kampanyasının son yedi günlük döneminde kamu televizyonunda serbest yayın süresi verilecektir. Seçim kampanyası süresince basına yönelik düzenlemelere riayet edilmesi Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve YSK tarafından denetlenmektedir.
- YSK kararları yargısal denetime tabi değildir. Ek olarak, Anayasa Mahkemesi, yakın bir zamanda herhangi bir YSK kararına karşı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine dair yapılan başvuruların, Mahkeme'nin yetki sınırları içerisinde olmadığına hükmetmiştir. YSK'ya, muhalefet partileri tarafından, çoğunlukla medyada dengesiz ve doğru olmayan bir şekilde yayın yapılmasının yanı sıra, seçim idaresi kararları ve kampanya ihlalleri ile de ilgili 15'den fazla şikâyetle bulunulmuştur.

II. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin daveti üzerine, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) tarafından 28 Eylül tarihinde bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirilmiştir.¹ SSGH'nin başkanlığı Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens tarafından yürütülmektedir ve Heyet, Ankara'da bulunan 11 uzmandan ve ülke çapında görev alan 18 uzun dönemli gözlemciden oluşmaktadır. Heyet üyeleri, AGİT üyesi 17 ülkeden gelmişlerdir. DKİHB'nin metodolojisine uygun olarak, AGİT/DKİHB SSGH tarafından seçim günü faaliyetlerinin sistematik ya da kapsamlı bir şekilde gözlemi yapılmayacaktır. Ancak, Heyet üyeleri seçim günü süreçlerini takip etmek için birtakım sandık alanlarını ziyaret edeceklerdir.

III. ARKA PLAN VE SİYASİ BAĞLAM

Son milletvekili genel seçimleri 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (Meclis) girmek üzere aşağıdaki dört parti seçilmiştir: 258 sandalye ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 132 sandalye ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve her biri 80 sandalye ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)². 2002 yılından bu yana AKP, ilk defa mutlak çoğunluğa erişememiş ve tek partili hükümet kuramamıştır. HDP, parti olarak ilk defa Meclis'e girmiştir. Başarısız olan bir dizi koalisyon müzakeresinin ardından, 24 Ağustos tarihinde Cumhurbaşkanı 1 Kasım tarihinde erken milletvekili seçimlerinin yapılması yönünde çağrıda bulunmuştur.

Suruç'ta, 32 kişinin ölümü ve 104 kişinin yaralanması ile sonuçlanan 20 Temmuz tarihli bombalı saldırının ardından, Türk güvenlik güçleri ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK)³ arasındaki iki yıllık ateşkes Temmuz 2015'de sona ermiştir. Bu durumu, terörist eylemlerin, karşı tedbirlerin ve düşmanlıkların artışı takip etmiştir.

IV. SEÇİM SİSTEMİ VE YASAL ÇERÇEVE

Milletvekilleri, 85 çok-üyelili seçim bölgesinde nispi temsil sistemine göre bağımsız adaylar ve kapalı siyasi parti listeleri ile dört yıllık süre için seçilmektedir. Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından mevcut nüfus istatistikleri esas alınarak, sandalyelerin dağılımı 2015 yılının başında yeniden düzenlenmiştir⁴. Sandalye dağılımında kullanılan sistemde, kayıtlı seçmen sayılarının arasında ciddi bir farklılık bulunması nedeniyle oyların eşitliği konusunda endişeler ortaya çıkmaktadır.⁵

Meclis'te sandalye sahibi olmak için, siyasi partilerin geçerli oyların yüzde 10'luk kısmını alarak barajı geçmeleri gerekmektedir. Seçim barajı ulusal paydaşlar tarafından eleştirilmekle beraber, barajın düşürülmesi için Meclis ve yargı tarafından gösterilen çabalar başarısız olmuştur.

¹ [AGİT/DKİHB'nin Türkiye ile ilgili daha önceki raporlarına buradan ulaşabilirsiniz.](#)

² Biri CHP, diğeri MHP'den olmak üzere iki milletvekili seçimden sonra partilerinden ayrılmıştır ve bağımsız milletvekili olarak görev yapmaktadır.

³ PKK, Katılımcı Devletlerin (AB üyesi devletler, ABD ve diğerleri) bazıları tarafından bir terörist örgüt olarak sınıflandırılmıştır.

⁴ Seçim bölgesi başına sandalye sayısı 2'den 30'a kadar değişmektedir. 5 Mayıs tarihinde HDP tarafından YSK'ya başvuru yapılarak, Bayburt ve Muş illerinden oluşan iki seçim bölgesinde sandalye dağılımının yeniden gözden geçirilmesi talep edilmiş ve bu talep reddedilmiştir.

⁵ Sandalye başına en az seçmenin kayıtlı olduğu il 26.309 seçmenle Bayburt seçim bölgesidir, en yüksek rakam ise 121.721 seçmenle İzmir iline bağlı bir seçim bölgesindedir.

AGİT/DKİHB ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) daha önce siyasi çoğulculuğun artırılması için bu barajın düşürülmesi tavsiyesinde bulunmuşlardır.

Seçimler ağırlıklı olarak 1982 Anayasası, 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Hakkında Kanun), 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu ile düzenlenmektedir. YSK tarafından alınan kararlar ve yayınlanan düzenlemeler mevzuatı tamamlamaktadır. Anayasa, temel medeni ve siyasi hakları düzenlemektedir ancak geniş kapsamlı güvenceler sunmak yerine, devleti korumaya yönelik yasaklar ve kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin yanı sıra, seçme ve seçilme hakları da Anayasa ve geniş kapsamlı hukuki çerçeve tarafından belirli bir ölçüde sınırlandırılmıştır.

Seçim kampanyası finansmanı konusundaki düzenlemelerin yetersizliği, YSK kararları için yargısal denetime başvurulamaması ile vatandaşlar ve uluslararası gözlemcilerle dair düzenlemelere yer verilememesi de dâhil olmak üzere, bir takım boşluklar ve belirsizlikler içermesine rağmen, seçimlerle ilgili yasal çerçeve demokratik seçimlerin yapılabilmesi için gerekli olanakları genel olarak sağlamaktadır. Yasal çerçeve, 2014 yılında Temel Hükümler Hakkında Kanun'da yapılan ve herhangi bir dilde ya da lehçede seçim kampanyası yürütme olanağı tanıyan değişiklik gibi, temel özgürlüklere ilişkin yakın zamanda yapılan birtakım değişiklikleri de kapsamaktadır. Aynı yıl içerisinde, siyasi partilere devlet yardımı verilmesine ilişkin baraj, geçerli oyların yüzde 7'sinden yüzde 3'üne düşürülmüştür.

V. SEÇİM İDARESİ

Seçim idaresi, yargı organlarının ve başlıca siyasi partilerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Seçim yönetimi organlarının dört katmanlı yapısı, YSK'dan, 81 İl Seçim Kurulu'ndan, 1.067 İlçe Seçim Kurulu'ndan ve 175.006 Sandık Kurulu'ndan oluşmaktadır. Seçim kurulları, İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere, çeşitli devlet kurumları ve yerel kurumlar tarafından sunulan lojistik ve işlevsel destekten faydalanmaktadır.

YSK, Yargıtay ve Danıştay tarafından altı yıllık görev süresi için seçilmiş yargıçlardan oluşan, 11 sürekli üyesi bulunan bir yapıdır. Üyelerden bir tanesi kadındır. Bir önceki milletvekili genel seçimlerinde en fazla oy alan dört partinin YSK'ya temsilcilerini atama hakkı bulunmaktadır ve bu şekilde bir yol izlemişlerdir. Bu temsilcilerin kararlarda oy verme hakları bulunmamakla birlikte, YSK toplantılarına katılma, belgelere erişme ve YSK'nın çalışması ile ilgili herhangi bir husustaki görüşlerini ve endişelerini ifade etme hakları bulunmaktadır.

İl Seçim Kurulları 81 ilin her birinde yer almaktadır ve iki yıl süreyle görevli olmak üzere, başkanı o ilin en kıdemli yargıç olmak üzere, iki yargıçtan daha oluşmaktadır.⁶ İlçe Seçim Kurulları, bir başkan (bir yargıç) ve altı üyeden – iki kamu görevlisi ve dört siyasi parti temsilcisi – oluşmaktadır. İlçe Seçim Kurulları, Ocak 2014'de iki yıllık bir süre için atanmıştır ve 2011 yılında seçilmiş olan Meclis'in yapısını yansıtmaktadır. Sandık Kurulları her seçimden önce atanmaktadır ve bir başkan ve altı üyeden – iki kamu görevlisi ve beş siyasi parti temsilcisi – oluşmaktadır.

AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin çoğu, YSK'nın çalışmasına genel bir güven duyduklarını ifade etmişlerdir. Seçim çağrısı yapıldığından bu yana, YSK bütün süre bitimlerine uymuştur ve 300'ün üzerinde karar almıştır. Şiddetin artmasından etkilenen bazı illerdeki İlçe Seçim Kurulları, ya sandık alanlarının daha güvenli yerlere taşınması konusunda karar

⁶ Ankara, İstanbul ve İzmir'deki İl Seçim Kurulları birden fazla seçim bölgesini kapsamaktadır.

almışlardır, ya da YSK'nın bu konudaki görüşünü talep etmişlerdir.⁷ AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerden bazıları, AKP'nin, bu illerde HDP oylarının sayısının kısıtlanması konusunda siyasi bir motivasyonu bulunduğunu öne sürmüş ve sandık alanlarının taşınmasına karşı çıkmıştır. AKP, bu bölgelerde seçimlerin yapılmasının can kayıplarına yol açabileceğini ve seçimin bütünlüğünü etkileyebileceğini iddia etmiştir.⁸ 3 Ekim tarihinde YSK, sandık alanlarının ilgili muhtarlıkların (en küçük yönetim bölgesi) dışına taşınmasının kanuna uygun olmadığını ifade ederek, oy kullanma işleminin bu bölgelerde gerçekleştirilmesi yönünde karar almıştır.⁹

Yurt dışında oy kullanımı, 8-25 Ekim tarihleri arasında 54 ülkede kurulan 113 sandık alanında yürütülecek, ayrıca Türkiye çapındaki 30 gümrük noktasında da gerçekleştirilecektir. Yurt dışı oy pusulaları, Ankara'da belirlenen bir İlçe Seçim Kurulu'nda sayılacaktır.

VI. SEÇMEN KÜTÜKLERİ

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrenciler, kasıtlı suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler haricindeki 18 yaşından büyük vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. AİHM iki kez Türkiye'nin tutuklu hükümlülerin oy kullanma hakları hakkında uyguladığı yasağın çok geniş kapsamlı olduğunu ve bu yasağın işlenen suç ile orantılı olması gerektiği konusunda karar almıştır.¹⁰ Şu ana kadar, hukuki çerçevede Mahkeme'nin kararlarına yönelik bir düzenleme henüz yapılmamıştır. Ancak, bir önceki seçimde YSK, uluslararası mevzuatı uygulayarak mahkemenin kararını kısmen uygulayan bir karar yayınlamıştır ve cezalarının tümüyle infaz edilip edilmediğine bakılmaksızın ceza infaz kurumları ve tutukevleri dışındaki tüm hükümlülerin oy kullanmasına izin vermiştir.

Türkiye pasif seçmen kaydı sistemine sahiptir. YSK, İçişleri Bakanlığı tarafından yönetilen nüfus ve adres kütükleri ile bağlantılı olan daimi seçmen kütüğünü muhafaza etmektedir. YSK'ya göre toplam kayıtlı seçmen sayısı yurt içinde 54.049.940 ve yurt dışında yaklaşık 2,9 milyon kişidir. Haziran 2015 seçimlerinden bu yana geçen sürede 18 yaşını dolduran kişi sayısının yüksek olması sebebiyle seçmen sayısında 300.000'den fazla bir artış meydana gelmiştir.

AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişiler, seçmen kütüklerinin doğruluğuna genel olarak güven duyduklarını ifade etmişlerdir. 2-10 Eylül tarihleri arasındaki kamuya açık askıda kalma süresini takiben, 20 Eylül tarihinde seçmen kütükleri kesinlik kazanmış, sonrasında ise seçime giren bütün siyasi partilerle elektronik ortamda paylaşılmıştır. 15 Ekim tarihinde İlçe Seçim Kurulları kesinleşmiş seçmen listelerinin baskılarını almaya başlamıştır.

VII. ADAY KAYDI

25 yaşını dolduran, hukuki ehliyete sahip ve ilkokul mezunu olan tüm vatandaşlar seçimde aday olma hakkına sahiptir. Askerlik hizmetini tamamlamamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar,

⁷ Bu sandık alanları, Güneydoğu'daki 20 ile yayılmış 76 ilçede bulunmaktaydı.

⁸ AKP, Haziran 2015 seçimleri esnasında, Güneydoğu'da bulunan 16 ildeki sandıkların önemli bir kısmında %100 katılımla bütün oyların HDP'ye verildiği yönünde AGİT/DKİHB SSGH'yi bilgilendirmiştir. Bu durum, AKP'nin, usulsüzlük olasılığı ve seçmenlerin baskı altında kalmaksızın oy veremeyeceği yönündeki kaygısını arttırmıştır.

⁹ YSK'nın Temel Hükümler Hakkında Kanun'un 5.maddesine getirdiği yoruma göre, her muhtarlıkta en az bir sandık alanı bulunması gerekmektedir.

¹⁰ Bkz. 17 Eylül 2013 tarihli [Soyler ve Türkiye, başvuru no: 29411/07](#) kararı ve 21 Ekim 2014 tarihli [Murat Vural ve Türkiye, başvuru no: 9540/07](#) kararı.

hafif suçlar da dâhil olmak üzere geniş çaplı bir dizi suçtan hüküm giyen vatandaşlar aday olamazlar. Partilerin seçimlere katılabilmeleri için, seçimlerden altı ay önce illerin en az yarısında ve bu illerin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmuş olmaları ve parti kongrelerini yapmış olmaları veya Meclis'te gruplarının bulunması şarttır. Bütün partilerin, illerin en az yarısı için aday listeleri sunmaları gerekmektedir. Bağımsız adayların bir seçim teminatı yatırmaları gerekmektedir.¹¹

YSK, 28 Eylül tarihinde 16 siyasi parti adına toplam 8.426 adayın ve 21 bağımsız adayın seçimlere girmek üzere kaydının alındığını ilan etmiştir. Adayların yaklaşık yüzde 24'ü kadındır.

AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin çoğu, aday kayıt sisteminin kapsamlı olduğunu değerlendirmişlerdir. 2 Eylül tarihinde AKP, TURK Parti'nin teşkilatlanmasının yetersiz olduğu gerekçesiyle aday listesinden çıkarılmasını talep ederek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikâyetle bulunmuştur. Bu şikâyet, YSK'nın 18 Eylül tarihinde TURK Parti'yi aday listesinden çıkarması ile sonuçlanmıştır.¹² AKP, daha önce, 20 Ağustos tarihinde, Haziran 2015 seçimlerinde TURK Parti'den veya iki partinin logoları arasındaki benzerlik sebebiyle geçersiz oylar bulunmasından dolayı 150.000'den fazla oy kaybetmiş olduğunu iddia ederek şikâyetle bulunmuştur.

VIII. KAMPANYA ORTAMI

Temel Hükümler Hakkında Kanun, kampanya yönetimini düzenlemektedir ve eşit bir rekabet ortamı sağlama amacı taşımaktadır¹³. Yasa kapsamında, kamu kaynaklarının ve belirli resmi makamların seçim kampanyası amacıyla usulsüz kullanımı konusunda detaylı düzenlemeler yer almaktadır. Belirli seçim kampanyası düzenlemelerinin uygulanmasına 31 Ağustos tarihi itibarıyla başlanmıştır fakat resmi seçim kampanyası dönemi seçim gününden sadece on gün önce başlamaktadır. Bu dönemde daha katı seçim kampanyası düzenlemeleri geçerli olmakta ve adil seçim kampanyası ilkeleri daha geniş şekilde uygulanmaktadır.

Seçim kampanyası genel olarak gösteriştan uzaktır ve çok az afiş, ilan ve poster bulunmaktadır.¹⁴ Siyasi partiler, kampanyalarını, kapı kapı dolaşarak ve büyük çaplı etkinlikler yerine küçük toplantılara ağırlık vererek yürütecekleri yönünde AGİT/DKİHB SSGH'ye bilgi vermişlerdir. AKP, HDP, CHP ve MHP tarafından, Türkiye çapında hedeflenen ilçelerde bazı mitingler düzenlenmiştir. Hukuken yasak olmasına rağmen, başlıca siyasi partiler yurtdışında seçim kampanyası faaliyetlerinde bulunmaktadır.¹⁵

¹¹ Teminat, bu seçimler için 10.651 TL (yaklaşık 3.100 Euro) tutarındadır ve adayların seçilmesi durumunda bu tutar kendilerine iade edilmektedir.

¹² YSK'nın aday listesinden çıkarma kararında, iki muhalif görüş sunan beş muhalif üye bulunmaktadır.

¹³ 6 Ekim tarihinde Saadet Partisi YSK'ya, bazı valilerin siyasi partilere hukuki çerçevenin dışında kalan yeni kampanya kısıtlamaları dayattıklarını iddia eden bir şikâyetle bulunmuştur.

¹⁴ AGİT/DKİHB SSGH gözlemcileri, Meclis'te bulunan bütün partiler tarafından yüksek görünürlüğe sahip bir kampanyanın yalnızca İstanbul'da yürütüldüğüne dikkat etmişlerdir.

¹⁵ CHP lideri 23-27 Eylül tarihleri arasında İsviçre, Fransa, Belçika, Hollanda, Almanya ve Avusturya'da seçim kampanyası yapmıştır. HDP eşbaşkanı, Eylül ayının son haftası ve Ekim ayının ilk haftasında Almanya'nın çeşitli şehirlerinde seçim kampanyası yapmıştır. AKP lideri, 3 Ekim'de Almanya'da seçim kampanyası yapmıştır.

Temmuz ayının sonundan beri Güneydoğu'da şiddetin artmasıyla birlikte, çeşitli partilerin binaları ve üyeleri hedef alınmıştır ve çok sayıda HDP üyesi gözaltına alınmıştır.¹⁶ Ek olarak, HDP, CHP ve MHP'nin bazı üyeleri, cumhurbaşkanına hakaret etmek de dâhil olmak üzere, kamu yetkililerine hakaret etmek ile suçlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu'daki bazı illere ait Özel Güvenlik Bölgesi ilan edilen ve/veya sokağa çıkma yasağı getirilen yerlerde, kötüleşen güvenlik vaziyeti nedeniyle özgürce seçim kampanyası yapabilmeye büyük ölçüde kısıtlanmıştır.¹⁷ Bu önlemler, AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin bazıları tarafından siyasi gerekçeye dayandığı ve hukuki çerçevenin dışında olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

10 Ekim tarihinde Ankara'da düzenlenen Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi sırasında yapılan bombalı saldırı 100'den fazla kişinin ölümüne ve 500'den fazla kişinin yaralanmasına sebep olmuştur.¹⁸ Aynı gün, Başbakan üç gün süreli bir milli yas ilan etmiştir. Meclis'te bulunan dört partinin liderleri, seçim kampanyası faaliyetlerini geçici olarak askıya almış ve seçim kampanyası konusundaki yaklaşımlarını gözden geçirerek kısıtlamışlardır.

Bugüne kadar, AGİT/DKİHB SSGH tarafından, çoğu Ankara'daki bombalamadan önce düzenlenmiş olan dokuz seçim kampanyası etkinliği gözlemlenmiştir. Seçim kampanyasının tonu, sözcülerin rakiplerine yönelik sert eleştirileri ile cepheleşmeye sürükleyici niteliktedir.¹⁹ Seçim kampanyasının ana başlıkları sosyo-ekonomik durum, çözüm sürecinin sona ermesi ve terörle mücadeledir.²⁰ Bazı partiler, seçim kampanyalarında kanuna aykırı bir şekilde dini göndermeler kullanmışlardır.²¹

Devlet yardımı, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde en az yüzde üç oy alan partilere yılda bir defa orantılı olarak verilmektedir. AKP dışındaki partilerin tamamı yardımların yetersiz

¹⁶ AGİT/DKİHB SSGH'ye HDP tarafından sunulan verilere göre: 24 Temmuz ve 9 Ekim tarihleri arasında 2.308 HDP üyesi gözaltına alınmış ve 542 üye tutuklanmıştır. Ek olarak HDP, 6 Eylül ve 9 Ekim tarihleri arasında parti binalarına 129 saldırının gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. 2 Ekim tarihinde, 51 HDP üyesi ve destekçisi, yasadışı PKK ile bağlantıları oldukları iddiasıyla İstanbul'da gözaltına alınmıştır. CHP, Ankara'daki ilçe binalarının ve Konya'daki il binalarının 8 Eylül tarihinde saldırıya uğradığını AGİT/DKİHB SSGH'ye bildirmiştir. AKP, özellikle Diyarbakır ve İstanbul'da olmak üzere AKP binalarına birkaç saldırının yapıldığını AGİT/DKİHB SSGH'ye bildirmiştir. Doğu ve Güneydoğu'daki birkaç ilde AKP üyelerinin çok sayıda tehdit aldığı da bildirilmiştir.

¹⁷ Bakanlar Kurulu 21 Ağustos tarihinde, Diyarbakır ve Batman illerinde, Eylül 2015 ile Mart 2016 arasında etkili olmak üzere Özel Güvenlik Bölgeleri ilan edildiği yönünde kararname çıkarmıştır. Ek olarak, Eylül 2015 itibarıyla, Güneydoğu'da bulunan en az 7 ildeki 20 ilçede valiler 15 günlük Özel Güvenlik Bölgeleri ilan etmişlerdir. Bazı valiler tarafından, uzunluğu birkaç saat ile belirsiz süreli olmak arasında değişen sokağa çıkma yasakları da en az 10 ilçedeki çeşitli mahallelerde ilan edilmiştir.

¹⁸ Miting, sendikalar, sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları tarafından organize edilmiştir. HDP ve CHP de dahil olmak üzere, çeşitli siyasi partiler bu etkinliğe katılmıştır.

¹⁹ AGİT/DKİHB SSGH, 5 ve 6 Ekim tarihlerinde sırasıyla Samsun ve Erzurum'da yapılan AKP mitinglerinde ve 8 Ekim tarihinde İstanbul'da yapılan HDP mitinginde cepheleşmeye yönelik söylemlerin kullanıldığını gözlemlemiştir.

²⁰ Ankara'daki bombalamadan iki gün sonra, 12 Ekim tarihinde, AKP sözcüsü, partinin bundan sonraki mitinglerinin terörle mücadele mitinglerine dönüştürüleceğini açıklamıştır.

²¹ AGİT/DKİHB SSGH, AKP'nin kampanya faaliyetleri arasında, 5 Ekim tarihinde Samsun'da, 8 Ekim tarihinde Manisa'da ve 16 Ekim tarihinde Bursa'da dini söylemlerin kullanıldığını gözlemlemiştir. 22 Eylül ve 3 Ekim tarihlerinde, YSK, yoğun olarak dini göndermelerin bulunduğu AKP seçim kampanya şarkısına karşı bir CHP milletvekili tarafından açılan iki şikayeti haklı bulmuş ve bu şarkının açık ve kapalı alanlardaki kampanya toplantılarında, sosyal medyada ve internet kampanyalarında kullanımını yasaklamıştır.

olduğundan şikâyetçi olmuştur.²² Kampanya bağışlarının kaynakları ve miktarlarının yıllık parti finansal raporları dışında açıklanmasına dair bir gereklilik bulunmamaktadır.

IX. MEDYA

Anayasa, diğerleri yanında, “Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması” amacıyla, usulsüz kısıtlamalara da izin vererek ifade özgürlüğü hakkını yeteri kadar güvence altına almamaktadır. Terörle Mücadele Kanunu’nda²³, Ceza Kanunu’nda ve Basın Kanunu’nda bulunan üstü kapalı ve geniş kapsamlı hükümler uygulanmaktadır ve bu hükümler, kamuyu ilgilendiren sorunlar hakkında yapılan haberleri suç kapsamına sokmakta veya yasaklamaktadır.²⁴ Ayrıca, Ceza Kanunu’nun hakaret ile ilgili hükümleri, Türk Milleti ve Devleti’ne yönelik düzenlemeleri de barındıracak şekilde geniş kapsamlıdır ve Cumhurbaşkanı da dâhil olmak üzere, kamuya mal olmuş kişiler için özel bir koruma sağlamaktadır. Ek olarak kanunlar, yeterli mahkeme denetimi olmaksızın internet sitelerinin kapatılmasına ve internet kullanıcılarının verilerinin toplanmasına izin vererek, ifade özgürlüğüne usulsüz bir müdahalede bulunmaktadır.

Seçim dönemi öncesinde ve seçim dönemi boyunca Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu hükümlerinin daha sıklıkla uygulanması, çok sayıda gazeteci, sosyal medya kullanıcısı ve basın kuruluşunun hakaret ve teröre destek verme sebepleriyle soruşturulmasına sebep olmuştur.²⁵ Gazetecilere ve medya kuruluşlarına karşı şiddet uygulanan bazı durumlar, oto sansür yapılmasına katkıda bulunmakta ve kamusal alanda bir kısıtlama ortamı doğurmaktadır.²⁶

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun (Yayıncılık Hakkında Kanun), yayıncıların siyasi partilere tarafsız ve önyargısız yayın süresi sağlamasını zorunlu kılmaktadır. YSK, yayıncılar için denetim organı olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından sunulan şikâyetler ve izleme raporlarına istinaden faaliyete geçmektedir.²⁷ Temel Hükümler Hakkında Kanunu, seçimlere katılan Siyasi partilere, seçim kampanyasının son yedi günlük döneminde kamu televizyonunda serbest yayın süresi verilmekte ve parti reklam süresi satın alma hakkı sunmaktadır.

Medya alanı çoğu siyasallaşmış çeşitli medya kuruluşlarından oluşmaktadır. Medya kuruluşlarının sahipleri, diğer iş kollarında medya işlerini finanse eden şirket grupları üzerinde yoğunlaşmış durumdadır. Medya kuruluşlarının sahiplerinin kamu ilanlarını ve ihalelerini alma gerekliliği, editörlerin bağımsızlıklarına müdahale edilerek, hükümetin özellikle televizyon aracılığıyla

²² Haziran 2015 seçiminin ardından HDP devlet yardımına hak kazandığı halde, bu yardım ancak Ocak 2016’da tesis edilebilecektir.

²³ Temmuz 2015 itibariyle [AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi’nin belirttiğine göre, çoğu Terörle Mücadele Kanunu’nu temel alan sebeplerle 21 gazeteci tutuklu](#) bulunmaktadır.

²⁴ 14 Ekim tarihinde Ankara’da bir Sulh Hakimi, Ankara’daki bombalamaya ilişkin soruşturma ile ilgili herhangi bir konuda haber yapılmasını yasaklama emri getirmiştir. İlgili yasak, soruşturmanın bitimine kadar basılı, görsel ve çevrimiçi basın için getirilmiştir. 19 Ekim tarihinde bu yasak kaldırılmıştır.

²⁵ Medyada yer aldığı üzere, bu soruşturmalar arasında, her ikisi de hükümeti eleştiren bir yapıya sahip olan Doğan Medya Grubuna ve Koza-İpek Medya Grubuna karşı, sırasıyla 15 Eylül ve 1 Eylül tarihlerinde yapılan terör suçlamaları bulunmaktadır.

²⁶ 1 Ekim 2015 tarihinde [AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi](#), gazeteci Ahmet Hakan’a yapılan saldırıyı kinamış ve Türkiye’de gazeteciler için güvenliğin artırılması çağrısında bulunmuştur. 5 Ekim tarihinde [Avrupa Konseyi](#), Kürtçe yayınlanan günlük gazete *Azadiya Welat*’ın ve Kürt haber ajansı DIHA’nın ofislerine 28 Eylül tarihinde polis baskını yapıldığına dair bir uyarı yayınlamıştır. Gözaltına alınan otuz iki Kürt gazeteci sorgulandıktan sonra serbest bırakılmıştır.

²⁷ RTÜK’ün dokuz üyesi siyasi partiler tarafından aday gösterilmekte ve Meclis tarafından aşağıdaki şekilde seçilmektedir: AKP’den dört üye, CHP ve MHP’den ikişer üye ve HDP’den bir üye.

eleştirilmesinde kısıtlama doğurmaktadır. Ayrıca, dört dijital yayın hizmeti sağlayıcısı, neredeyse tümü hükümeti eleştiren çeşitli televizyon kanallarının yayınına son vermiştir.²⁸ Bu kanalların yayın listesinden kaldırılması, Ankara Savcılığı tarafından, terörü desteklemek suçlaması ile bu kanallara karşı yürütülen soruşturmalar kapsamında yapılan yazışma sonrasında gerçekleşmiştir.

1 Ekim 2015 tarihinde, AGİT/DKİHB SSGH tarafından beş televizyon kanalını (devlet kanalı *TRT1* ve özel kanallar *ATV*, *CNN Türk*, *Habertürk* ve *Samanyolu TV*) ve dört günlük gazeteyi (*Hürriyet*, *Sabah*, *Sözcü* ve *Zaman*) kapsayan nicel ve niteliksel bir gözlem başlatılmıştır.

X. ŞİKÂyetLER VE İTİRAZLAR

Alt kademedeki seçim kurullarının kararlarına itirazlar YSK'ya kadar olan daha üst kademedeki kurullara yapılabilmektedir. Partiler, seçmenler, parti müşahitleri ve adaylar itiraz hakkına sahiptir. Hukuki çerçevede, seçim kampanyasına ilişkin şikâyet başvuruları için bir prosedür düzenlenmemiştir. Seçim uyuşmazlıklarının tümü olmamakla birlikte bir kısmı ile ilgili başvuruların ve yargılamaların yapılmasına ilişkin zaman aralıkları yasa ile açıkça belirlenmiştir. Seçim kurulları tarafından yürütülen şikâyet görüşmeleri basına ya da gözlemcilerle açık bir şekilde yürütülmemektedir ve tüm kararlar halka açık değildir. YSK'ya, muhalefet partileri tarafından, çoğunlukla medyada dengesiz ve doğru olmayan bir şekilde yayın yapılmasının yanı sıra, seçim idaresi kararları ve kampanya ihlalleri ile de ilgili 15'den fazla şikâyette bulunulmuştur.

Anayasa, YSK kararlarının kesin olduğunu ve yargısal denetime tabii olmadığını belirlemektedir. 2010 yılında, kamu makamlarının, hem Anayasa, hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri ihlal eden eylemlerine (ve eylemsizliklerine) karşı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu kabul edilmiştir. 7 Ekim tarihinde, Anayasa Mahkemesi, milletvekili genel seçimleri konusundaki YSK kararlarının kendi yetki sınırlarında olup olmadığını ele alan ilk kararlarını yayınlamıştır.²⁹ Mahkeme, milletvekili genel seçimlerinin özgürce yürütülme hakkının Anayasa ve AİHS tarafından güvence altına alındığını belirtmesine rağmen, YSK kararlarının, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda bile denetim konusu yapılamayacağı kararına varmıştır.³⁰

XI. VATANDAŞ VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Yasa, tarafsız vatandaşlar ve uluslararası gözlemciler için 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafında³¹ sunulan hakları düzenlememektedir. Buna karşılık, Temel Hükümler Hakkında

²⁸ Tivibu, Turkcell TV+, Digiturk ve Turksat adlı dijital hizmet sağlayıcıları, sırasıyla 27 Eylül, 2 Ekim, 8 Ekim ve 12 Ekim tarihlerinde ilgili televizyon kanallarını yayınlamayı durdurmuştur. Etkilenen televizyon kanalları aşağıdakileri kapsamaktadır: *Samanyolu TV*, *SHaber*, *Kanaltürk*, *Bugün TV* ve *Mehtap TV*. *Samanyolu TV* tarafından 9 Ekim tarihinde YSK'ya, RTÜK'e ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na şikâyette bulunulmuştur. Bu konuda diğer bir şikâyet, MHP tarafından YSK'ya yapılmıştır. YSK, *Samanyolu TV* tarafından yapılan şikâyet ile ilgili olarak, sözkonusu başvuruda yetkisini kullanmayı reddetmiştir.

²⁹ Kararlar 14 Temmuz tarihinde alınmıştır ve Haziran ayında yapılan genel milletvekili seçimleri sırasında sunulan iki başvuruyu kapsamaktadır. Bu başvurulardan biri bir adayın listeden çıkarılması ile ilgili, diğeri ise bir şikâyetin reddedilmesi ile ilgilidir.

³⁰ Karar, Anayasa'nın 79.maddesinin ve Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 45.maddesinin yorumlarını temel almıştır.

³¹ 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafı "Üye Ülkeler tarafından göz önünde bulundurulmalıdır ki, hem yabancı ve hem de yerel gözlemcilerin varlığı seçimlerin yapılmakta olduğu Ülkeler için seçim sürecini iyileştirebilmektedir. Bu nedenle bu Devletler, herhangi bir diğer AGİK üyesi ülkenin vatandaşı olan gözlemcileri ve ulusal seçim uygulamalarını izlemek istedikleri için bunu yapmak isteyen, uygun nitelikte özel kurum ve kuruluşların gözlemcilerini davet etmektedirler." şeklindedir.

Kanun, siyasi parti temsilcilerinin ve bağımsız adayların gözlemcilerinin seçim sürecini izlemesini sağlamaktadır. Kanunla belirlenmiş olduğu şekilde, oy sayımı kamu tarafından izlenebilmektedir. En az iki sivil toplum örgütü – İnsan Hakları Derneği ve Eşit Haklar için İzleme Derneği – tarafından seçimleri gözlemek için akreditasyon verilmesi istemiyle YSK'ya başvuruda bulunulmuştur. Bu akreditasyon talepleri, yasal dayanaktan yoksun olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir. Buna karşılık, temsilcilerini düzenli biçimde siyasi parti gözlemcisi olarak akredite ettiren çeşitli gruplar bulunmaktadır.³²

XII. AGİT/DKİHB SSGH FAALİYETLERİ

AGİT/DKİHB SSGH çalışmasını 28 Eylül'de başlatmıştır. Heyet Başkanı, Dış İşleri Bakanlığı, YSK'nın yanı sıra, diğer üst düzey devlet görevlileri, siyasetçiler ve diplomatik temsilciler ile de görüşmüştür. SSGH ayrıca, siyasi partiler ve adaylar ile, medya ve sivil toplum temsilcileri ile ve seçim paydaşları ile temaslarda bulunmuştur. Heyet Başkanı, 5 Ekim tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin (AKPM) seçim öncesi heyeti ile buluşmuştur.

AGİT/DKİHB, AGİT Parlamenter Meclisi (AGİT PM) ve seçim günü gözlemi için gözlemci heyetleri gönderecek olan AKPM ile ortak çalışmalar yürütecektir. Sn. Ignacio Sanchez Amor, bu seçime yönelik olarak kısa süreli AGİT gözlemci heyetini yönetmesi için AGİT Ofis Başkanı tarafından Özel Koordinatör tayin edilmiştir.

*Bu raporun İngilizce hali tek resmi belgedir.
Resmi olmayan Türkçe çevirisi de mevcuttur.*

³² Sivil toplum platformu Oy ve Ötesi, 50.000 gözlemciyi görevlendirme niyetleri olduğunu AGİT/DKİHB SSGH'ye bildirmiştir.